

Motion till riksdagen 2022/23:1227

av **Isabell Mixter m.fl. (V)**

Ekonomisk familjepolitik

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Utvecklingen av familjepolitiken	3
3.1 Stärk den ekonomiska familjepolitiken	4
3.2 Avtrappning när bidrag upphör	5
3.3 Bostadsbidraget.....	5
3.4 Ensamståendetillägg i barnbidraget.....	6
4 En jämställd föräldraförsäkring med barnen i centrum.....	6
4.1 Föräldraförsäkringen i familjer med fler än två föräldrar.....	8
4.2 Deltagande under graviditeten	8
4.3 Ersättningsnivåerna.....	8
4.3.1 Höj taken i föräldraförsäkringen	9
4.3.2 Höj grundnivån i föräldraförsäkringen	9
4.4 Utredningen om en modern föräldraförsäkring	9
4.4.1 Ny modell för föräldrapenning	10
4.4.2 Utredningens övriga förslag.....	11
5 Omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen	11

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att indexera tak och ersättningsnivåer inom den ekonomiska familjepolitiken fr.o.m. 2026 och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med en strategi för att säkerställa att den ekonomiska familjepolitiken bättre når sitt mål och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att trappa ned vissa ersättningar inom den ekonomiska familjepolitiken i syfte att möjliggöra en omställning när ersättningarna upphör och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att förstärka bostadsbidraget utifrån BUMS-utredningen och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att förlänga den tillfälliga höjningen av bostadsbidraget enligt förslaget i motionen och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att införa ett ensamstående tillägg om 500 kronor per månad och barn och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om en individualiserad föräldraförsäkring och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att införa en lagstadgad rätt till ledighet och ersättning för föräldrar att närvara vid vårdrelaterade besök och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att höja taken i föräldraförsäkringen (föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning och graviditetspenning) så att 80 procent av löntagarna har inkomster under taket, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör höja grundnivån i föräldraförsäkringen till 299 kronor per dag och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag baserat på modellen i slutbetänkandet Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen (SOU 2017:101) och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen skyndsamt bör återkomma med ytterligare åtgärder för att förkorta handläggningstiderna för omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om ett förtydligande av synen på föräldraansvaret enligt lagstiftarens intentioner och tillkännager detta för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att åtgärda bristerna i omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen enligt ISF:s utredning och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att säkerställa kompensation för de som drabbats och riskerar att drabbas av bristerna i införandet av omvårdnadsbidraget och tillkännager detta för regeringen.

3 Utvecklingen av familjepolitiken

Målen för den ekonomiska familjepolitiken är att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer, att bidra till minskade skillnader i de ekonomiska villkoren mellan hushåll med och utan barn samt att bidra till ett jämställt föräldraskap. Mycket tyder på att politiken har blivit allt sämre på att uppfylla dessa mål sedan 1990-talet.

Även om många barnfamiljer har fått det ekonomiskt bättre under 2000-talet ökade andelen barnfamiljer som lever med låg ekonomisk standard från omkring 8 procent i början av 2000-talet till 16 procent 2017. Förmågan hos förmånerna i den ekonomiska familjepolitiken att minska den ekonomiska utsattheten har minskat markant under 2000-talet. År 2000 minskade andelen barnhushåll med låg relativ ekonomisk standard med nära två tredjedelar, tack vare förmånerna – från 24 procent om förmånerna inte hade funnits till 8 procent med förmånerna. År 2020 minskade andelen bara med en tredjedel till följd av förmånerna – från 27 till 18 procent. Det är framför allt de behovsprövade bidragen som har mist sin förmåga att minska andelen ekonomiskt utsatta hushåll.

Vid en jämförelse av inkomstfattigdom mellan EU-länder syns kraftiga variationer såväl före som efter transfereringar. Sverige har gått från femte plats 2007 till trettonde plats 2017 avseende familjepolitikens betydelse för nivån av inkomstfattigdom. Från slutet av 1990-talet har den omfördelade effekten av samtliga socialförsäkringar till barnfamiljer nästan halverats. Störst är förändringen inom de behovsprövade bidragen. Av totalt drygt 80 miljarder kronor i den ekonomiska familjepolitiken 2017, fungerar ca 8 miljarder kronor som omfördelade mellan barnhushållen, alltså knappt 10 procent av 2017 års ekonomiska familjepolitik.

2018 höjdes både barnbidraget och bostadsbidraget, vilket skulle kunnat bidra till att vända den utveckling som skett sedan 2000-talets början. Försäkringskassan konstaterar dock i en analys från maj 2021 att den ekonomiska familjepolitikens omfördelade effekt i stort sett har varit densamma under de senaste tio åren. Däremot har den minskat betydligt under den senaste tjugoårsperioden. En del av förklaringen är att nivån på flertalet ersättningar inte höjdes lika mycket under 2000-talet som de gjorde under 2010-talet tillsammans med att reallöneökningarna varit olika stora i olika grupper av hushåll.

Vidare slår Försäkringskassan fast att andelen ekonomiskt utsatta barnhushåll minskar över tid, samtidigt som den relativa skillnaden i ekonomisk standard ökar mellan barn som bor med en ensamstående förälder och barn som bor med sammanboende föräldrar.

Förekomsten av ekonomisk utsatthet har enligt flera mått minskat svagt under det senaste decenniet. Mätt som andelen hushåll med låg inkomststandard (definierat som hushåll som är aktuella för försörjningsstöd om de ansöker) har den ökat dramatiskt under 2020. Ökningen under 2020 gäller alla hushållstyper, men är störst bland ensamstående med barn. Nästan var femte ensamstående med barn hade låg inkomststandard. En mild ökning kunde ses för vissa hushållstyper redan under 2019, men den dramatiska ökningen under 2020 beror sannolikt på coronapandemin och dess effekter.

Under de senaste tjugo åren har andelen hushåll med relativt låg ekonomisk standard (hushåll som har en ekonomisk standard som är lägre än 60 procent av medianen i befolkningen) ökat i alla grupper av barnhushåll. Under 2000-talet stod ensamstående med barn för den största ökningen. Mellan 2000 och 2010 ökade andelen med låg ekonomisk standard i denna grupp från 14 procent till 35 procent. Under 2010-talet var ökningen störst bland sammanboende med flera barn. Från 10 procent 2010 till 16 procent 2020. I motsvarande hushåll utan barn har förändringarna varit betydligt mindre. Sammantaget kan det tolkas som att skillnaderna i ekonomisk standard har ökat något både mellan hushåll med och utan barn och mellan ensamstående barnhushåll och sammanboende barnhushåll.

Avslutningsvis konstaterar Försäkringskassan att ekonomisk utsatthet, oavsett vilket mått som används, förekommer mer i vissa grupper av barnhushåll, t.ex. ensamstående med barn, ensamstående kvinnor med barn och barnhushåll med utrikesfödda föräldrar. Och att familjeersättningarna har en stor betydelse för att minska förekomsten av ekonomisk utsatthet i barnhushållen. Över tid har dock familjeersättnings betydelse i någon mening minskat.

Andelen barnhushåll som familjeersättningarna lyfter över gränsen för ekonomisk utsatthet är oförändrad, samtidigt som andelen barnhushåll som lyfts över gränsen för relativt låg ekonomisk standard minskat.

3.1 Stärk den ekonomiska familjepolitiken

Vänsterpartiet förespråkar förstärkningar i de generella välfärds- och trygghetssystemen framför satsningar på de behovsprövade ersättningarna som snarare bör ses som yttersta skyddsnet. Vänsterpartiet menar att denna trend måste vändas och att det är en av de viktigaste frågorna i socialförsäkringspolitiken. Fler ersättningar inom socialförsäkringen bör indexeras, i första hand inkomstindexeras, för att motverka att klyftorna fortsätter att växa. Inom den ekonomiska familjepolitiken är det framför allt barnbidraget och bostadsbidraget som bör indexeras.

För att stärka socialförsäkringens inkomstutjämnande effekt anser Vänsterpartiet att ersättningarna i den bör vila på ett antal principer som varierar beroende på typ av ersättning. Vänsterpartiet anser att de inkomstrelaterade ersättningarna, inkluderat tak och grundnivåer ska inkomstindexeras på sikt. Vi föreslår att indexeringen börjar tillämpas från 2026, efter att vi höjt nivåerna i flera ersättningssystem. Kostnadsrelaterade ersättningar, såsom barnbidrag och bostadsbidrag ska prisindexeras och fasta belopp ska endast användas undantagsvis. Vidare anser vi att ersättningsnivåer och tak bör utformas så att 80 procent av löntagarna får 80 procent av lönen i ersättning. Dessa principer vägleder Vänsterpartiets politik avseende tak och nivåer på ersättningar inom socialförsäkringen. Regeringen bör återkomma med förslag om att indexera tak och

ersättningsnivåer inom den ekonomiska familjepolitiken fr.o.m. 2026. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör även återkomma med en strategi för att säkerställa att den ekonomiska familjepolitiken bättre når sitt mål. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.2 Avtrappning när bidrag upphör

Ersättningarna i den ekonomiska familjepolitiken är av naturliga skäl knutna till olika åldersgränser. Att dessa ersättningar (exempelvis bostadsbidrag och studiebidrag) upphör, till följd av att ett barn passerar en åldersgräns eller avslutar sina gymnasiestudier är i grunden rimligt. Det kan dock få stora effekter för det enskilda hushållet och familjens ekonomi. I de flesta fall är denna effekt sannolikt tillfällig, men den kan ge mer långsiktiga konsekvenser för vissa.

Även om behov av försörjningsstöd som kan uppstå i dessa fall ofta är tillfälliga, är försörjningsstödet krav sådana att de kan vara svåra att uppfylla. Om ersättningarna trappades ned stegvis i stället för att avslutas abrupt skulle omställningen, t.ex. tills det att den som avslutat sina gymnasiestudier påbörjat högskolestudier, fått arbete eller skrivits in i arbetsmarknadspolitiskt program, kunna underlättas. Exakt vilka ersättningar som bör trappas ned på detta sätt och hur en nedtrappning ska formuleras bör utredas.

Regeringen bör utreda möjligheten att trappa ned vissa ersättningar inom den ekonomiska familjepolitiken i syfte att möjliggöra en omställning när ersättningarna upphör. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.3 Bostadsbidraget

Bostadsbidraget är inkomstprövat, det uppbärs av människor med små ekonomiska resurser. Det är därför ett mycket träffsäkert instrument för att höja inkomsterna för de som har det sämst ställt. Under pandemin har regeringen vid två tillfällen infört tillfälliga höjningar av bostadsbidraget efter påtryckningar från bl.a. Vänsterpartiet. Dessa har gällt juli till december 2020 och samma period 2021. Till följd av den höga inflationen infördes samma tillfälliga höjning under samma period 2022. De tillfälliga höjningarna har vid samtliga tillfällen motsvarat 25 procent av storleken på det preliminära bostadsbidraget. Omkring 120 000 hushåll har varje månad fått ett höjt bostadsbidrag med i genomsnitt omkring 750 kronor under de perioder höjningarna gällt.

Bostadsbidraget behöver reformeras. Dels måste dagens regler som gör att många blir återbetalningsskyldiga ändras. Nivåerna måste också justeras och indexeras så att de svarar mot dagens situation och följer med den framtida utvecklingen. Vänsterpartiet välkomnar flera av de förslag som läggs fram i BUMS-utredningen, som delvis åtgärdar de brister vi ser med bostadsbidraget. En brist med förslagen är att de är kostnadsneutrala, vilket beror på utredningsdirektiven. För att den ekonomiska familjepolitiken i högre utsträckning ska bidra till att utjämna ekonomiska klyftor behöver den få kosta.

Regeringen bör återkomma med förslag om att förstärka bostadsbidraget utifrån BUMS-utredningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen har aviserat att den kommer föreslå att det förstärkta bostadsbidraget förlängs och gäller fram till och med juni 2023. Vänsterpartiet anser att det förstärkta bostadsbidraget bör gälla fram tills det att bostadsbidraget reformeras. De tidigare tillfälliga höjningarna har varit konstruerade så att andra inkomster, exempelvis försörjningsstöd har minskats i samma omfattning som höjningen av bostadsbidraget. Därmed har höjningen fått ingen eller liten effekt för många hushåll. Vänsterpartiet anser att en tillfällig höjning av bostadsbidraget bör utformas så att detta problem inte uppstår.

Regeringen bör återkomma med förslag om att förlänga den tillfälliga höjningen av bostadsbidraget enligt förslaget ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.4 Ensamstående tillägg i barnbidraget

Ensamstående med barn tillhör de mest ekonomiskt utsatta grupperna, enligt Försäkringskassans analyser. Under 2021 kom i genomsnitt 8,4 procent av barnhushållens inkomster från familjeersättningarna, alltså socialförsäkringen. Störst andel, 22 procent, får ensamstående kvinnor med flera barn, trots att de utgör 16 procent av barnhushållen. Ensamstående föräldrar med flera barn får omkring 17,5 procent av sin disponibla inkomst från familjeersättningarna. Minst andel får sammanboende med ett barn och sammanboende med två barn med 5 respektive 7 procent. De behovsprövade bidragen är framför allt viktiga för ensamstående flerbarnsföräldrar. I genomsnitt utgörs 8,7 procent av deras disponibla inkomst av de behovsprövade bidragen, vilket kan jämföras med mellan 0,6 och 1,7 procent för sammanboende barnhushåll.

Vänsterpartiet vill minska behoven av de behovsprövade ersättningarna. Generella stöd möter i regel större acceptans och kräver inga ansökningsförfaranden eller inkomstprövningar. Vänsterpartiet vill med anledning av den höga inflationen och den pressade situationen för många ensamhushåll införa ett tillfälligt ensamståendetillägg under 2023 i barnbidraget som innebär att ensamstående med barn får 500 kronor mer per månad och barn. Tillägget uppskattas kosta staten 2,1 miljarder kronor 2023 och bör utvärderas för att avgöra om det ska förlängas.

Regeringen bör återkomma med förslag om att införa ett ensamståendetillägg om 500 kronor per månad och barn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 En jämställd föräldraförsäkring med barnen i centrum

Hur föräldrar ska förmås fördela ansvar för hem och barn lika är en av de mest centrala jämställdhetsfrågorna. Det är väl belagt att det ojämna uttaget av föräldraledigheten har negativa effekter på kvinnors löneutveckling och anställnings- och arbetsvillkor samt sjukfrånvaro.

Enligt TCO:s jämställdhetsindex har kvinnor tagit ut 69 procent av dagarna med föräldrapenning och vab (tillfällig föräldrapenning för vård av barn) under 2021 och män resterande 31 procent av dagarna. Det är ingen stor förändring sedan föregående år då kvinnor tog ut 68,7 procent, men det är första gången sedan 2007 som utvecklingen går mot en mer jämställd fördelning.

I dag tar kvinnor ut 80 procent av föräldradagarna under barnets två första år, och omkring 70 procent av alla föräldradagar. Detta vet arbetsgivarna. Därmed kan de se en "risk" för framtida föräldraledighet när det gäller kvinnor i fertil ålder, vilket spelar in vid såväl rekrytering som lönesättning och beslut om befordran eller fortbildning. På motsvarande sätt räknar arbetsgivare med att män som blir föräldrar ska jobba på i oförändrad takt och inte vara frånvarande för att ta hand om sina barn. Arbetsvillkoren på manligt dominerade arbetsplatser är därmed inte alls anpassade till att de anställda också ska kunna ta föräldraansvar. Undersökningar från bl.a. Göteborgs universitet har också visat att många arbetsgivare är direkt negativt inställda till att män tar ut föräldraledighet.

Dessa förväntningar och strukturer återskapar det förlegade mönstret att hem och barn är kvinnors ansvar, medan mäns huvuduppgift är att arbeta och försörja familjen. Ska detta mönster ändras, krävs en radikal förändring av det faktiska uttaget av föräldraledigheten och det dagliga ansvaret för barn och hemarbete. De enda större förändringarna i fördelningen av mäns och kvinnors uttag av föräldraledighet som åstadkommit sedan försäkringen infördes på 1970-talet har skett som följd av ökad kvotering. Till sammans med regeringen drev Vänsterpartiet igenom den tredje reserverade månaden i föräldraförsäkringen 2016. En analys från Försäkringskassan visar att den har lett till ett mer jämställt uttag av föräldradagar. Analysen visar samtidigt att det är långt kvar till ett jämställt uttag och att ett mer styrande regelverk är nödvändigt. Informationskampanjer och skarpa skrivelser i diskrimineringslagstiftningen har inte lett till några mätbara effekter. Inte heller har den jämställdhetsbonus alliansregeringen införde resulterat i någon större ökning av mäns uttag av föräldraledighet.

Ett vanligt argument för att män inte kan vara föräldralediga är att de och deras familjer då förlorar pengar eftersom män oftast har högre lön. I ett kort perspektiv kan det stämma, men ser man på de framtida inkomsterna kan en familj göra en rejäl förlust om de låter traditionella normer styra sitt handlande. Dessutom har många anställda rätt till föräldralön genom sina kollektivavtal som gör att det lönar sig att dela lika.

Löner och andra inkomster påverkas också specifikt av hur uttaget av föräldrapenningen fördelas mellan män och kvinnor. Den som är föräldraledig får en lägre framtida lön och det gäller för både män och kvinnor. För kvinnor kan löneutvecklingen dessutom påverkas positivt om pappan ökar sitt uttag. Varje månad som pappan är hemma ökar den framtida lönen med 7 procent för mamman.

Att kvinnor dessutom har en högre sjukfrånvaro tycks också bero på deras större ansvar för familj och barn. På grund av sjukfrånvaron sjunker kvinnors inkomster och framtida pension ytterligare.

Vänsterpartiet anser att det är dags att ta konsekvenserna av dessa erfarenheter och göra om föräldraförsäkringen så att den delas lika mellan föräldrarna, utan möjlighet att överlåta dagar. I de familjer som består av en förälder ska naturligtvis alla dagar kunna tas ut av den föräldern. En individualisering ska givetvis också ta hänsyn till att familjer kan se ut på olika sätt.

Regeringen bör återkomma med förslag om en individualiserad föräldraförsäkring. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4.1 Föräldraförsäkringen i familjer med fler än två föräldrar

Allt fler barn lever i andra familjekonstellationer än den traditionella kärnfamiljen. Det blir allt vanligare att samkönade par väljer att skaffa barn i konstellationer om två mammor och en pappa, två pappor och en mamma eller två av varje. Barn med fler än två föräldrar finns i såväl heterosexuella familjer som regnbågsfamiljer där föräldrarna separerat och träffat nya partners som tar föräldraansvar. De finns i regnbågsfamiljer där fler än två vuxna från början har valt att skaffa barn ihop. De finns i familjer där mor- och farföräldrar spelar en avgörande roll i barnets uppfostran och uppväxt. De finns i familjehem som har haft hand om ett barn sedan späda år. I dag kan endast två personer vara vårdnadshavare, vilket är problematiskt för framför allt barnen i dessa familjer. Vid eventuella separationer riskerar barn exempelvis att gå miste om rätten till umgänge med en eller flera av sina föräldrar.

Vänsterpartiet anser att familjelagstiftningen bör moderniseras så att fler än två personer kan vara vårdnadshavare för ett barn. En sådan modernisering bör ta utgångspunkt i barnets rätt till sina föräldrar. I december 2020 tillsatte regeringen en utredning för att se över utformningen av föräldrabalkens regler om föräldraskap och de familjerättsliga reglerna (dir. 2020:132). Regeringen valde tyvärr att inte låta utreda frågan om att göra det möjligt för fler än två personer att vara vårdnadshavare åt ett barn. I stället nöjde den sig med att utreda förutsättningarna för ett barn att upprätthålla sin relation med en social förälder efter separation eller dödsfall, och om det i övrigt behöver vidtas åtgärder för att underlätta för familjer där fler än två vuxna tar föräldraansvar.

Det kan vara ett bra steg i rätt riktning, men Vänsterpartiet menar att utredningen även bör utreda att göra det möjligt för fler än två personer att vara vårdnadshavare åt ett barn. I vår motion En familjepolitik med barnet i centrum (2021/22:2611) ställer vi därför krav på att regeringen ska tillsätta en utredning i syfte att ändra reglerna i föräldrabalken (FB) så att det blir möjligt för ett barn att ha flera vårdnadshavare.

4.2 Deltagande under graviditeten

Föräldrarnas delaktighet redan under graviditeten kan spela en stor roll för hur föräldraskapet utvecklas och vilket ansvar de tar för barnet och barnets uppfostran. En aktiv delaktighet förbättrar också förutsättningarna för föräldrarna att vara stöd för varandra i vad som kan innebära svåra och utsatta situationer. Vänsterpartiet anser därför att möjligheterna för föräldrarna att delta under vårdrelaterade besök, mödravården inkluderat, bör stärkas genom en lagstadgad rätt till ledighet och ersättning.

Regeringen bör återkomma med förslag om att införa en lagstadgad rätt till ledighet och ersättning för föräldrar att närvara vid vårdrelaterade besök. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Ersättningsnivåerna

Vänsterpartiet anser att ersättningsnivåerna i föräldraförsäkringen behöver ses över. Inkomstbortfallsprincipen är central i föräldraförsäkringen. Den innebär att försäkringen ska ge ersättning för förlorad arbetsinkomst. Även om denna princip efterlevs bättre inom föräldraförsäkringen än övriga delar av socialförsäkringen finns det behov av en översyn även inom föräldraförsäkringen.

4.3.1 Hög taken i föräldraförsäkringen

Taket i föräldraförsäkringen ligger på 10 prisbasbelopp, medan graviditetspenning och tillfällig föräldrapenning ligger på 7,5 prisbasbelopp. Vänsterpartiet anser att taken i transfereringssystemen bör vara enhetliga och utformas så att 80 procent av löntagarna får 80 procent av lönen i ersättning. Vänsterpartiet föreslår att samtliga tak i socialförsäkringen höjs på detta sätt 2024. Cirka 800 000 personer beräknas få en högre individuell disponibel inkomst som följd av förslaget. Den offentligfinansiella effekten av förslaget innebär ökade kostnader med 1 dryg miljard kronor per år.

Regeringen bör återkomma med förslag om att höja taken i föräldraförsäkringen (föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning och graviditetspenning) till så att 80 % av löntagarna har inkomster under taket. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3.2 Hög grundnivån i föräldraförsäkringen

Ingen förälder borde behöva välja mellan att betala elräkningen eller köpa vinterskor till barnen, och inget barn borde behöva växa upp i fattigdom i Sverige. Tyvärr ser det inte ut så i dag, barnfattigdomen är ett stort problem i dagens Sverige.

Föräldrar som inte har arbetat i sex månader närmast före förlossningen och därför saknar sjukpenninggrundande inkomst (SGI) får föräldrapenning på grundnivå om 250 kronor per dag. De flesta av dem som får föräldrapenning på grundnivå är troligtvis unga och arbetslösa eller studerande eller har invandrat nyligen och inte hunnit etablera sig på arbetsmarknaden. Vänsterpartiet drev igenom en höjning av grundnivån från 225 till 250 kronor om dagen. Det är en viktig omfördelande och feministisk reform eftersom nio av tio av de som bara har grundnivån i föräldraförsäkringen är kvinnor. Det handlar i praktiken om att förflytta pengar till en grupp kvinnor som inte har stora marginaler. Den som har föräldrapenning på grundnivå och tar ut den för hela månaden får nu 750 kronor mer i månaden. Det innebär en stor skillnad i både föräldrars och barns vardag.

Den höjning som Vänsterpartiet drev igenom innebär en ersättning på 7 500 kronor per månad före skatt, för den som tar ut 30 dagar per månad. Det motsvarar ca 5 800 kronor efter skatt. Det är fortfarande en väldigt låg ersättningsnivå. 2013 höjdes grundnivån från 180 till 225 kronor per dag.

Vänsterpartiet anser att grundnivån bör indexeras, i stället för att riksdagen med jämna mellanrum ska höja den när den upplevs ha blivit för låg. Om grundnivån hade räknats upp med inkomstindex från den senaste höjningen 2016 hade den varit 299 kronor per dag 2023 (RUT 2020:762). För den som tar ut 30 dagar per månad på grundnivå skulle det innebära att föräldrapenningen höjs med nästan 1 500 kronor per månad. Vänsterpartiet anser att grundnivån bör höjas till 299 kronor per dag.

Regeringen bör höja grundnivån i föräldraförsäkringen till 299 kronor per dag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 Utredningen om en modern föräldraförsäkring

I december 2017 presenterades slutbetänkandet Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen (SOU 2017:101) från

Utredningen om en modern föräldraförsäkring. Utredningen kom till efter en överenskommelse mellan Vänsterpartiet och den dåvarande regeringen.

Flera av utredningens förslag skulle utveckla föräldraförsäkringen i rätt riktning, och leda till ett mer jämställt och jämlikt uttag av föräldrapenning. Tyvärr har regeringen endast valt att gå vidare med ett fåtal av utredningens förslag och inte de som skulle ha störst effekt på familjepolitiken.

4.4.1 Ny modell för föräldrapenning

I slutbetänkandet Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen (SOU 2017:101) föreslås en ny modell för föräldrapenningen. Modellen innebär att föräldrapenning med anledning av barns födelse ska lämnas under högst 460 dagar sammanlagt för föräldrarna, vid flerbarnsfödelse under ytterligare högst 170 dagar för varje barn utöver det första. Förmånen ska lämnas som längst till dess att barnet har fyllt tio år och ska fördelas enligt en särskild modell. Enligt denna modell är 390 föräldradagar reserverade till perioden från 60 dagar till beräknad födelse tills barnet är 3 år gammalt. 130 av dessa dagar är reserverade till vardera föräldern. Mellan barnets 3-årsdag och 10-årsdag får föräldrarna förfoga över 10 föräldradagar per år. 3 av dem är reserverade åt vardera föräldern. Nytt är även att 60 dagar kan överlätas till annan försäkrad.

Syftet med konstruktionen är att styra uttaget av föräldradagar till barnens första levnadsår då behoven av omsorg är som störst, men också att undvika att personer som kan spara många föräldradagar, exempelvis på grund av höga inkomster, gör det och använder dem för att dryga ut sin semester i stället för att ta hand om sina barn. De reserverade dagarna för perioden mellan att barnet är 3 och 10 år syftar till att kunna förlänga semestern något för barnfamiljer med barn i dessa åldrar, samt att underlätta vid skollov, läkarbesök och liknande. Denna del av utredningen är inspirationskällan bakom regeringens föreslagna familjevecka.

Genom att bryta ut denna del av reformen underlättar man förvisso situationen för många låginkomsttagare, som generellt sett har svårare att ta ut denna typ av ledighet och styra över sina arbetstider, men man åtgärdar inte problemet med att föräldraförsäkringen används för att dryga ut semestern i en orimlig omfattning bland medel- och höginkomsttagare. Eftersom en arbetsgivare inte kan neka föräldraledighet om den anmäls i tillräckligt god tid i förväg kan dessa föräldradagar användas för att ta långa semestrar, vilket kan sätta arbetsgivare i svåra situationer. Vänsterpartiet anser att regeringen borde ha tagit ett helhetsgrepp om föräldraförsäkringen med utgångspunkt i utredningen i stället för att bryta ut vissa delar, så som den har gjort.

Vänsterpartiet anser att tanken bakom den modell som föreslås i betänkandet är god och att regeringen borde ha gått vidare med förslag baserat på den. Den exakta utformning med åldersgränser och vilket antal dagar som reserveras för vilka perioder kan diskuteras och justeras. Vi välkomnar också att fler dagar reserveras för vardera föräldern, och anser att ett ökat antal dagar bör ses som steg mot en individualiserad föräldraförsäkring.

Regeringen bör återkomma med förslag baserat på modellen i slutbetänkandet Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen (SOU 2017:101). Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4.2 Utredningens övriga förslag

Betänkandet innehåller ytterligare några förslag. I dag betalas föräldrapenning ut i 480 dagar för ett barn. I 390 av dessa dagar baseras ersättningen på föräldrarnas inkomst – sjukpenninggrundande inkomst (SGI). Den som inte har någon SGI, exempelvis för att hen inte arbetat tillräckligt mycket, får föräldrapenning på grundnivå. De övriga 90 dagarna är ersättningen 180 kronor per dag. Dessa dagar kallas dagar på lägstanivå. Utredningen föreslår att de tas bort. Vänsterpartiet anser att det är ett bra förslag, eftersom dessa dagar inte används i så stor utsträckning och de ger en väldigt låg ersättning. Eftersom de delvis ersätts med föräldradagar med högre ersättning kan förslaget leda till en förbättrad ekonomi för många föräldrar. Ett avskaffande av dagarna på lägstanivå bör ske som en del av en ändrad modell i föräldraförsäkringen enligt förslaget ovan.

Utredningen föreslår också utökade möjligheter för en vårdnadshavare att lämna dagar med föräldrapenning till en annan person. Det finns en god tanke bakom förslaget, men också vissa risker att det utnyttjas i fel syfte, något även LO varnar för. Vänsterpartiet anser precis som LO att förslaget kan öppna för en användning av föräldraförsäkringen som ett omsorgsbidrag eller omsorgscheck där föräldrar har möjlighet att via försäkringen betala företag eller privatpersoner för att ta hand om deras små barn. Vilket vore att frågå principerna bakom och målsättningarna i socialförsäkringssystemen. Marknadselement hör inte hemma i föräldraförsäkringen. Enligt betänkandets förslag måste den som ska få del av ersättningen vara försäkrad för föräldrapenning, vilket ger ett visst skydd mot den utveckling som beskrivs ovan. Vänsterpartiet menar dock att det är viktigt att ett sådant förslag utformas för att undvika just en sådan utveckling.

Vidare föreslår utredningen att den s.k. snabbhetspremien tas bort. Premien infördes i lagstiftningen 1986 för att familjer som skaffar ett andra barn inom 30 månader, eller blir gravid inom 1 år och 9 månader efter en förlossning, inte ska lida ekonomiskt om föräldrarna behöver jobba deltid. Regeln innebär att föräldrarnas SGI är skyddad under denna period. Eftersom regeln innehåller en tidsgräns har den lett till en viss styrning mot att skaffa barn med just detta intervall, enligt flera studier. Vänsterpartiet anser att det är bra att regeln ses över, men att perioden skulle kunna förlängas i stället för att ta bort regeln helt.

Vänsterpartiet anser också att de försäkrades SGI bör skyddas i större utsträckning än i dag. Flera av problemen med föräldraförsäkringen för studenter och företagare hänger samman med utformningen av den sjukpenninggrundande inkomsten. Detta konstateras bl.a. i slutbetänkandet Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen (SOU 2017:101). Vänsterpartiet har krävt att regeringen utreder hur skyddet för den sjukpenninggrundande inkomsten kan stärkas och hur den kan anpassas bättre för studenter och företagare. Vi välkomnar att regeringen nu tillsatt en utredning med ett sådant uppdrag (dir. 2021:90) som ska presentera sina slutsatser senast den 20 april 2023.

5 Omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen

Den 1 januari 2019 började nya regler om stöd till personer med funktionsnedsättning att gälla. De nya reglerna innebär att två nya förmåner inom socialförsäkringen ersatte

förmånerna vårdbidrag och handikappersättning, som skulle fasas ut. De två nya förmånerna kallas omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning.

Vänsterpartiet röstade emot förslaget och yrkade på att regeringen skulle återkomma med ett förslag som tar hänsyn till hjälpbehov och som garanterar ersättning till fler människor med funktionsnedsättning. Vi ville också att regeringen skulle återkomma med ett förslag där konsekvenserna av att införa ett omvårdnadsbidrag analyserats ytterligare, framför allt för gruppen ensamstående kvinnor (mot. 2017/18:4089). Vi ansåg då att syftet med förslagen var bra, men att flera av förslagen riskerade att få motsatt effekt. Vänsterpartiet delade regeringens problembild, att regelverket är otydligt och att det fanns brister i förutsägbarheten i besluten. Vi ansåg dock inte att regeringens förslag skulle åtgärda dessa problem.

Sedan reformen infördes har det kommit åtskilliga uppgifter om att reformen fått olyckliga effekter. En granskning som SVT gjorde i oktober 2020 visade att drygt 7 800 föräldrar till barn som har funktionsnedsättningar hade fått sänkta eller indragna bidrag efter reformen. Därmed hade över hälften, 55 procent, fått bidraget sänkt eller helt indraget. Granskningen bygger på uppgifter som Försäkringskassan har tagit fram för SVT:s räkning.

Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) har granskat reformen i rapporten Införandet av omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning (2020:5), som publicerades i maj 2020. Granskningen visar bl.a. att införandet av de nya förmånerna och utfasningen av de gamla förmånerna har lett till allvarliga konsekvenser för många enskilda personer och för familjer med barn som har en funktionsnedsättning. Handläggningstiderna för de nya förmånerna har gradvis vuxit och blivit långa. Övergångsbestämmelserna har bidragit till långa handläggningstider och glapp i utbetalningar mellan förmånerna. I dag uppgår handläggningstiderna till mellan 3 och 5 månader i normalfallet, enligt Försäkringskassan. Det är en förbättring sedan tidigare, men fortfarande otillräckligt.

Regeringen bör skyndsamt återkomma med ytterligare åtgärder för att förkorta handläggningstiderna för omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Den 12 november 2020 fick ISF i uppdrag av regeringen att analysera utfallet av reformen. Uppdraget slutredovisades den 30 november 2021 när det gäller omvårdnadsbidrag och 30 september 2022 när det gäller merkostnadsersättning. Utredningen visar bl.a. att det kan vara svårare att komma upp till de högre ersättningsnivåerna inom omvårdnadsbidraget jämfört med inom vårdbidraget. ISF menar att detta kan bero på brister och otydligheter i förarbetena, och konstaterar även att Försäkringskassans bedömningar varierar mellan vissa ärenden avseende de fyra olika ersättningsnivåerna. Inspektionen menar också att flera av bristerna som nu uppmärksammas förutsågs av flera remissinstanser. ISF konstaterar dessutom att det enligt förarbetena är lagstiftarens intentioner att Försäkringskassans handläggning av omvårdnadsbidrag ska luta sig mot tidigare praxis som fanns inom vårdbidraget, men att det inte verkar ha blivit så.

I rapporten kritiserar ISF Försäkringskassans syn på föräldrarnas ansvar, vilken leder till lägre eller utebliven ersättning för många föräldrar. ISF har också i tidigare rapporter framfört att det behöver tydliggöras vad som kan anses ingå i det normala föräldraansvaret. Vänsterpartiet delar denna kritik och menar att regeringen bör åtgärda problemet.

Regeringen bör återkomma med förslag om ett förtydligande av synen på föräldraansvaret enligt lagstiftarens intentioner. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiets kritik mot reformen, som vi framförde när förslaget lades fram och röstades igenom i riksdagen, står fast. Den får också stöd från de granskningar som genomförts.

Regeringen bör återkomma med förslag om att åtgärda bristerna i omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen enligt ISF:s utredning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet anser att regeringen bör agera för att säkerställa att ingen drabbas under perioden frågan granskas och bereds.

Regeringen bör återkomma med förslag om att säkerställa kompensation för de som drabbats och riskerar drabbas av bristerna i införandet av omvårdnadsbidraget. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Isabell Mixter (V)

Ida Gabrielsson (V)

Malcolm Momodou Jallow (V)

Maj Karlsson (V)

Daniel Riazat (V)

Karin Rågsjö (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)